

Ўзбекистон республикаси олий ва ўрта махсус таълим
вазирлиги

ТОШКЕНТ МОЛИЯ ИНСТИТУТИ

«Молиявий менежмент» факултети

«МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТ АУДИТИ»

Реферат

**Бажарди: ХБА 56 гуруҳ
Сатторов Ш.**

Қабул қилди: Хожиев М.

Тошкент-2013

МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТ АУДИТИ

РЕЖА:

- 1. Молиявий ҳисобот аудитининг мақсади**
- 2. Молиявий ҳисобот таркибидаги бошқа маълумот**
- 3. Истиқболли молиявий ҳисоботни текшириш**
- 4. Молиявий ҳисоботни шарҳлаш бўйича келишувлар**

1. Молиявий ҳисобот аудитининг мақсади

Молиявий ҳисобот аудитининг мақсади бўлиб аудиторга молиявий ҳисобот барча аҳамиятли жавҳалар бўйича молиявий ҳисоботни тақдим этишга оид белгиланган концептуал асосга мувофиқ тайёрланганлиги ҳақида ўз фикрини билдириш учун имконият яратишдир. Аудиторлик хулосасини тайёрлашда қўйидаги иборалардан фойдаланилади: “Тўғри ва ҳаққоний акс эттиради” ёки “Барча аҳамиятли жавҳалар бўйича ҳаққоний тақдим этилган”. Бу иккала атама бир-бирига тўғри келади

Аудиторлик хулоса молиявий ҳисоботга нисбатан ишончли оширганлиги билан бир қаторда, фойдаланувчи ушбу хулосани субъект келажакда барқарор фаолият кўрсатиш учун ишонч, ҳамда субъект раҳбарияти томонидан мукамал ва самарали иш юритиш қафолати деб ҳисоблай олмайди.

Аудитор, молиявий ҳисобот аҳамиятли даражада бузиб кўрсатилишига олиб келадиган вазиятлар мавжуд бўлиши мумкинлигини тан олиб, аудитни маълум даражадаги касбий ишончсизлик билан режалаштириши ва бажариши лозим. Масалан, одатда аудитор субъект раҳбариятининг тақдимотларини исботлаш учун далиллар топишни назарда тутаяди ва ушбу тақдимотлар сўзсиз тўғри деб ҳисобламайди.

Аудит умумий ҳолда кўрилатган молиявий ҳисобот аҳамиятли янглишларга эга эмас эканлиги тўғрисида керакли ишонччиликни таъминлаш мақсадида амалга оширилади. Керакли ишонччилик - бу аудитор умумий ҳолда кўрилатган молиявий ҳисобот аҳамиятли четга чиқишларга эга эмас деган хулосага келиши учун унга керакли аудиторлик далилларини тўплаш билан боғлиқ концепция. Оқилона ишонччилик концепцияси аудит ўтказиш жараёнига умумий ҳолда алоқадордир.

Бироқ, аудитор томонидан аҳамиятли янглишларни аниқлаш имкониятига таъсир этувчи аудитга хос чекловлар мавжуд. Бундай чекловлар қўйидаги омиллардан келиб чиқади:

- тестлардан фойдаланиш;
- бухгалтерия ҳисоби ва ички назоратнинг ҳар бир тизимга хос бўлган чекловлар (масалан, тил бириктириш имконияти);
- аксарият аудиторлик далиллар ўзининг моҳиятига кўра яқуний эмас, балки исботловчи бўлиши.

Бундан ташқари, аудитор томонидан фикр шакллантириш учун бажариладиган иш касбий фикр юритишни, хусусан қўйидагилар бўйича фикр юритишни такозо этади:

(а) аудиторлик далилларни тўплаш, масалан аудиторлик муолажалар тавсифи, мuddати ва ҳажмини белгилашда;

(б) тўпланган аудиторлик далиллар асосида қилинган хулосалар, масалан молиявий ҳисоботни тайёрлашда субъект раҳбарияти томонидан берилган баҳоларни оқилоналигини аниқлаш.

Бундан ташқари, молиявий ҳисоботнинг алоҳида таъкидлари бўйича хулоса чиқариш имконини берувчи мавжуд далиллар ишонарлилигига таъсир этиши мумкин бўлган чекловлар мавжудлиги (масалан, ўзаро боғлиқ томонлар орасидаги операцияларга нисбатан.). Бундай ҳолатларда айрим аудитнинг халқаро стандартлари алоҳида тасдиқлашларнинг тавсифига биноан қўйидагилар мавжуд бўлмаганда етарли даражада тегишли аудиторлик далиллар таъминлаш учун аниқ муолажаларни белгилайди;

(а) одатда назарда тутиладиган таваккалчилик даражасидан юқорироқ аҳамиятли янглишлар таваккалчилигини оширувчи ғайри одатий вазиятлар; ёки

(б) аҳамиятли янглишиш вужудга келаётганлигига тўғрисида ҳар қандай белги.

Аудитор молиявий ҳисобот бўйича фикр шакллантириш ва билдириш учун масъул бўлганлигига қарамасдан, молиявий ҳисоботни тайёрлаш ва тақдим этиш бўйича масъулият субъект раҳбарияти зиммасида қолади. Молиявий ҳисобот бўйича аудит тақдим этиладиган молиявий ҳисобот юзасидан субъект раҳбариятини масъулиятдан озод этмайди.

2. Молиявий ҳисобот таркибидаги бошқа маълумот

Молиявий ҳисобот таркибидаги бошқа маълумотга қўйидагилар кириши мумкин:

Ижроия органи раиси ёки иш бошқарувчисининг хати;

Молия ҳисоботлари ва ички назорат учун унинг масъуллиги хусусида маъмуриятнинг баёноти;

Асосий молиявий кўрсаткичлар;

Қўйидагиларнинг молиявий шарҳи:

а) капитал қўйилмалар;

б) техник қараш ва капитал таъмирлаш, рекламага, шунингдек, тадқиқот ва ишланмаларга доир фойдаланиш харажатлари;

Тушунтириш ёзувлари;

Молиявий маълумотларни очиб берадиган чизмалар, жадвал ва графиклар.

Бошқа маълумот ва текширилган молиявий ҳисоботларини ўз ичига олган ҳужжатни аудитор ўқиши керак. Ҳужжатни ўқиётган аудитор хўжалик юритувчи субъектнинг фаолияти ва молиявий аҳволини яхши билиши, аудит пайтида аниқланган муаммолардан хабардор бўлиши шарт.

Аудитор бошқа маълумотни текширилган молия ҳисоботлари билан таққослашдан ташқари рақамли маълумотларни қайта санайди, уларни иш қоғозларидаги рақамлар билан солиштиради. Агар бошқа маълумот молия ҳисоботларига киритилган маълумотларни ўз ичига олса, бундай маълумотлар текширилган молия ҳисоботларидаги маълумотлар билан таққосланиши керак.

Бошқа маълумотда тилга олинган барча кўрсаткичлар текширилган молия ҳисоботлари асосида қайтадан санаб чиқилади. Янгидан санаб чиқилган маълумотлар бошқа маълумотдан олинган кўрсаткичлар билан таққосланиши керак.

Бошқа маълумот молия ҳисоботларининг, масалан, сотилган маҳсулот таннархи, савдо чиқимлари ва умумий бошқарув харажатлари тўғрисидаги маълумотларини тасдиқлайдиган тушунтириш ёзувларини ўз ичига олиши мумкин. Ана шу тушунтириш ёзувларининг айрим қисмлари аудитор иш қозғаларидаги кенгайтирилган қоралама баланс маълумотлари билан таққосланади.

Текширилаётган молия ҳисоботини қайта кўриб чиқиш тақозо этиладиган тақдирда “Баланс тузилган санадан кейинги воқеалар” стандарти қоидаларига амал қилиш лозим.

Бошқа маълумотни қайта кўриб чиқиш зарур бўлган ва хўжалик юритувчи субъект уни амалга оширишга рози бўлган ҳолларда аудитор ҳолатлар бўйича русум-қоидаларни бажариши шарт. Русум-қоидаларга илгари чиқарилган молия ҳисоботи, аудиторлик ҳисоботи ва бошқа маълумот фойдаланувчиларига ўзгаришлар тўғрисида маълум қилинганига ишонч ҳосил қилиш учун раҳбарият амалга оширган тадбирлар шарҳи киритилиши мумкин.

Бошқа маълумотни қайта кўриб чиқиш зарур бўлган, лекин раҳбарият қайта кўришни амалга оширишдан бош тортадиган ҳолларда аудитор тегишли ҳаракатлар амалга оширилиши мумкинлигини кўриб чиқиши шарт. Бундай ҳаракатларга аудиторда шубҳа уйғотадиган бошқа маълумотга доир масалаларда хўжалик юритувчи субъект раҳбариятини ёзма шаклда хабардор қилиш, шунингдек, юридик маслаҳат олиш каби тадбирлар киритилиши мумкин.

3. Истиқболли молиявий ҳисоботни текшириш

Истиқболли молиявий ҳисоботни текшириш бўйича келишувда аудитор қуйидагилар юзасидан етарли бўлган тегишли молиявий далилларни олиши лозим:

- истиқболли молиявий маълумот тайёрланиши учун асос бўлган субъект раҳбариятининг энг аниқ тахминлари оқилона эмаслиги, фаразий тахминлар ҳолатида эса - бундай тахминлар ушбу маълумотга изчиллиги;

- истиқболли молиявий маълумот тахминлар асосида тегишли равишда тайёрланганлиги;

- истиқболли молиявий маълумот тегишли равишда тақдим этилганлиги ва барча муҳим тахминлар, жумладан улар энг аниқ ва фаразий тахминлар деб ҳисобланганлиги мос ёритилганлиги;

- истиқболли молиявий маълумот, бухгалтерия ҳисобининг тегишли тамойилларини қўллаган ҳолда, ўтган йилларнинг молиявий ҳисоботи билан кетма-кетлик асосида тайёрланганлиги.

“Истиқболли молиявий маълумот” деганда субъектнинг эҳтимолий ҳаракатлари натижасида келажакда содир этилиши мумкин бўлган ҳодисалар

юзасидан тахминга асосланган молиявий маълумот тушунилади. Ушбу маълумот фавкулотда нохолис тавсифга эга ва уни тайёрлашда мулоҳазалар чиқариш учун кўп иш талаб қилинади. Истиқболли молиявий маълумот башорат қилиш, истиқболга баҳо бериш ёки уларнинг бирлик шаклида бўлиши мумкин, масалан бир йилга башорат қилиш билан беш йиллик истиқболга баҳо бериш.

“Башорат” деганда субъект раҳбарияти кутиши бўйича содир этилиши мумкин бўлган ҳодисалар ҳамда маълумот тайёрланиши санасига субъект раҳбариятининг тахмин қилинган ҳаракатлари юзасидан тахминлар асосида тайёрланган истиқболли молиявий маълумот тушунилади (энг аниқ тахминлар).

“Истиқболли баҳолаш” истиқболли молиявий маълумот қуйидагилар асосида тайёрланганлигини ифодалайди:

(а) келажакда албатта мавжуд бўлмаслиги тахмин қилинаётган келгуси ҳодисалар ва субъект раҳбариятининг ҳаракатлари юзасидан фаразий тахминлар, масалан, айрим субъектлар ташкил этилиш босқичидалигида ёки фаолият тавсифига муҳим ўзгартиришлар киритиш эҳтимолини кўриб чиқаётганлигида; ёки

энг аниқ ва фаразий тахминларнинг бирлиги.

(б) Шунга ўхшаш маълумот, агар ҳодисалар ва ҳаракатлар содир этилиши мумкин бўлганда, маълумотни тайёрлаш санасига эҳтимолий оқибатларни тасвирлайди (агар..... нима бўлади деган сценарий).

Истиқболли молиявий маълумот молиявий ҳисобот ёки молиявий ҳисоботнинг бир ёки ундан кўпроқ элементларидан иборат бўлиши ва қуйидаги мақсадлар учун тайёрланиши мумкин:

(а) ички бошқарув қуроли сифатида, масалан капиталнинг тахмин қилинаётган инвестицияларига баҳо беришда ёрдам бериш; ёки

(б) учинчи томонларга тарқатиш, масалан қуйидаги шаклда:

- бўлғуси инвесторларга маълумот тақдим этиш учун бўлғуси кутишлар тўғрисида проспект;

- акциядорлар, тартибга солувчи идоралар ва бошқа манфаатдор томонларга тақдим этиш учун йиллик ҳисобот;

- пул оқимлари силжиши тўғрисида башоратлардан иборат кредиторларга тақдим этиш учун маълумотга эга ҳужжат.

Субъект раҳбарияти истиқболли молиявий маълумотни тайёрлаш ва тақдим этиш, жумладан солиштириш ва у асосланадиган тахминларни ёритиш бўйича масъулиятга эга. Истиқболли молиявий маълумот учинчи томонлар фойдаланиши ёки ички мақсадлар учун мўлжалланганидан қатъи назар, унга нисбатан ишонччи ошириш учун истиқболли молиявий ҳисоботни текшириш ва у бўйича аудиторлик ҳисоботини тайёрлаш ҳақидаги илтимос билан аудиторга мурожат қилишлари мумкин.

Истиқболли молиявий маълумот ҳали содир этилмаган ва содир этилмаслиги мумкин бўлган ҳодисалар ва ҳаракатларга тааллуқли. Истиқболли молиявий маълумот асосланадиган тахминларни тасдиқловчи далиллардан фойдаланиш имконияти бўлган бир вақтда, бундай далиллар,

асосан, келажакка йўналтирилган ва, бинобарин, ўтган даврлар бўйича молиявий маълумотни аудит ўтказиш пайтида одатда олинадиган далиллардан фарқли, тахминий тавсифга эга. Шунинг учун, аудитор истиқболли молиявий маълумотда акс этилган натижаларга эришиш юзасидан фикр билдира олмайди.

Кейинчалик, истиқболли молиявий маълумот асосланадиган тахминларга баҳо беришда фойдаланиладиган далиллар тури мавжуд бўлган тақдирда, аудитор томонидан тахминлар муҳим нотўғриликларга эга эмаслиги юзасидан ижобий фикр билдириш учун етарли бўлган ишончлилик даражасига эришиш қийин бўлиши мумкин. Бинобарин, халқаро стандартга мувофиқ, субъект раҳбариятининг тахминлари оқилона эканлиги тўғрисида ҳисобот тақдим этишда, аудитор фақат ишончлиликнинг ўртача даражасини тақдим этади. Бироқ, агар аудитор ўз мулоҳазаларида ишончлиликнинг тегишли даражасини олган тақдирда, тахминлар юзасидан ижобий ишончлилик билдириш учун унга ҳеч нарса ҳалақит бера олмайди.

Истиқболли молиявий маълумотни текшириш бўйича келишувни қабул қилишдан олдин, аудитор бошқалардан ташқари қуйидагиларни кўриб чиқади:

- маълумотдан фойдаланиш тахмини;
- маълумот кенг ёки чегараланган тарқатиш учун мўлжалланганлиги;
- тахминлар тавсифи, яъни улар энг аниқ ёки фаразий тахминлар эканлиги;
- маълумотга киритилиши лозим бўлган элементлар;
- маълумот қамраб оладиган давр.

Тахминлар ҳаққоний эмаслиги аён бўлганда ёки аудитор истиқболли молиявий маълумот ундан эҳтимолий фойдаланиш мақсадларида ўринли эмас деган хулосага келган тақдирда, аудитор келишувни қабул қилмаслиги ёки келишув бажарилишини тўхтатиши лозим.

Аудитор ва миждоз келишув шартлари бўйича келишиб олишлари лозим. Субъектнинг манфаатлари билан бир қаторда, ўзинининг шахсий манфаатларини ҳам кўзлаб, келишув юзасидан келишмовчиликларнинг олдини олиш мақсадида, аудитор хат-келишув йўллаши лозим.

Аудитор истиқболли молиявий маълумотни тайёрлаш учун керакли бўлган барча аҳамиятли тахминлар солиштирилганлигига баҳо беришга имконият яратувчи етарли даражадаги бизнесни билишликни олиши лозим. Шунингдек, аудитор, масалан қуйидагиларни кўриб чиқиш йўли билан, субъектнинг истиқболли молиявий маълумотини тайёрлаш жараёни билан танишиши лозим:

- истиқболли молиявий маълумотни тайёрлаш тизими бўйича ички назоратни ҳамда истиқболли молиявий маълумотни тайёрлайдиган шахсларнинг малакаси ва тажрибасини;
- раҳбарият тахминларини тасдиқловчи субъект томонидан тайёрланган ҳужжатлар тавсифини;
- статистик, математик ва компьютерлаштирилган усуллардан фойдаланишнинг даражасини;

- тахминлар шаклланишида ва фойдаланишида қўлланиладиган усулларни;

- ўтган даврларда тайёрланган истиқболли молиявий маълумотнинг аниқлиги ҳамда аҳамиятли фарқланишлар сабабларини.

Аудитор субъектнинг ўтган даврлар бўйича молиявий маълумот ишончлилиқ даражаси қанчалиқ асосланганлигини кўриб чиқиши лозим. Аудитор истиқболли молиявий маълумот ўтган даврлар бўйича молиявий маълумот билан мувофиқ тайёрланганлигига баҳо бериш учун субъектнинг ўтган даврлари бўйича маълумотини билиши ҳамда субъект раҳбариятининг тахминларини кўриб чиқиш учун тарихий мезон белгилаши лозим. Масалан, аудитордан ўтган йиллар бўйича релевант маълумотнинг аудити ёки шарҳи ўтказилганлигини ва уни тайёрлашда бухгалтерия ҳисобининг мақбул бўлган тамойиллари қўлланилганлигини аниқлаш талаб қилинади.

Агар ўтган даврлар бўйича молиявий маълумотнинг аудити ёки шарҳи модификациялаштирилмагандан фарқли бўлган ёки субъект ташкил этилиш босқичида бўлган тақдирда, аудитор доир ҳолатларга ва уларнинг истиқболли молиявий маълумотни текширишга таъсирини ўз эътиборига олади.

Аудитор истиқболли молиявий маълумот билан қамраб олинadиган вақт даврини ўз эътиборига олиши лозим. Масалан, қамраб олинadиган давр муддати узайиб бориши билан фаразлар янада ҳам тахминий бўлаверади, чунки ушбу даврнинг муддати узайиб бориши билан субъект раҳбариятининг аниқ фаразлар қилиш қобилияти пасайиб боради. Давр субъект раҳбарияти томонидан тахминлар учун оқилона асосга эга бўлишга имконият берадиган вақт доирасидан чиқмаслиги лозим. Қуйида аудитор истиқболли молиявий маълумот қамраб оладиган вақт даврини кўриб чиқишда ўз эътиборига оладиган айрим омиллар намуналари келтирилган:

- операцион цикл. Масалан, йирик қурилиш лойиҳаси ҳолатида лойиҳани яқунлаш учун керакли бўлган вақт қамраб олинadиган вақтни белгилаши мумкин;

- тахминлар ишончилигининг даражаси. Масалан, агар субъект янги маҳсулот ишлаб чиқарилишини тадбиқ қилса, фараз қилинадиган қамраб олинadиган даврларга, ҳафталар ёки ойлар каби қисқа ва кичик сегментларга ажратилган бўлиши мумкин. Бошқа ҳолатда, узоқ муддатли ижара шarti билан мулкка эгалик қилиш субъектнинг ягона фаолияти ҳисобланган тақдирда, фараз қилинадиган қамраб олинadиган давр нисбатан узоқ бўлишини тахмин қилиш оқилона бўлади.

- фойдаланувчилар эҳтиёжи. Масалан, истиқболли молиявий маълумот олинган қарзни қоплаш учун етарли бўлган маблағларни топиш учун керакли даврга қарз олишга талабнома бериш муносабати билан тайёрланиши мумкин.

Бошқа ҳолатда, маълумот келгуси даврларда пул маблағларидан мақсадли фойдаланишни намоён этиш учун қарз мажбуриятларини сотиш муносабати билан инвесторлар учун тайёрланиши мумкин.

Текширишнинг тавсифи, муддати ва ҳажмини белгилашда аудитор куйидагиларни ўз эътиборига олади:

- муҳим нотўғрилиқ эҳтимолини;
- ҳар қандай олдинги келишувлар бажарилишида олинган билимларни;
- истиқболли молиявий маълумотни тайёрлаш юзасидан субъект раҳбариятининг касбий хабардорлигини;
- субъект раҳбарияти мулорҳазасининг истиқболли молиявий маълумотга таъсир этиш даражасини;
- энг муҳим кўрсаткичларнинг етарлилиги ва ишончилигини.

Аудитор субъект раҳбариятининг энг аниқроқ тахминларини тасдиқловчи далилларни манбаи ва ишончилигига баҳо беради. Бундай тахминларни тасдиқловчи етарли бўлган тегишли аудиторлик далиллар ички ва ташқи манбаалардан олинади, тахминларни олдинги йиллар бўйича маълумотларга асоланиб қараб чиқиш ҳамда улар субъектнинг имкониятлар доирасига кирувчи режаларга асосланганлигига баҳо бериш шулар жумласидан.

Аудитор фаразий тахминлар қачон фойдаланиши, бундай тахминларнинг барча муҳим оқибатлари эътиборга олинганлигини кўриб чиқади. Масалан, агар сотиш ҳажми субъектнинг ҳозирги пайтдаги ишлаб чиқариш қувватларидан кўпроқ ошириш тахмин қилинган тақдирда, истиқболли молиявий маълумот кўшимча ишлаб чиқариш қувватларига субъектнинг керакли инвестицияларини ёки ишлаб чиқариш/ишларни асосий пудратчидан пудратга олиш йўли билан ишларни бажариш каби сотиш ҳажмига эришишга оид муқобил усуллар бўйича харажатларни ҳисобга олиш лозим.

Фаразий тахминларни тасдиқлаш учун далиллар талаб қилинмагани билан, аудитор улар истиқболли молиявий маълумот мақсадларига изчиллиги ва улар, сўзсиз ҳаққоний эмас деб ҳисоблашга сабаблар йўлигига ишонч ҳосил қилиши лозим.

Аудитор истиқболли молиявий маълумот субъект раҳбариятининг тахминлари асосида тегишли равишда тайёрланганлигига, масалан, қайтадан ҳисоблаш ва ички изчилликни текшириш текшириш йўли билан, яъни, субъект раҳбарияти амалга оширишни мўлжаллаган ҳаракатлари бир-бирига мослигига, ва умумий ўзгарувчан кўрсаткичларга, масалан, фоиз ставкаларига асосланган суммаларни аниқлашда ноизчиллик мавжуд эмаслигига ишонч ҳосил қилиши лозим.

Аудитор ўзгаришларга энг сезгир бўлган бўлимларнинг истиқболли молиявий маълумотда акс этилган натижаларга муҳим таъсир кўрсатаётган даражасига ўз эътиборини қаратади. Бу аудитор қандай даражада тегишли далилларни излашига таъсир кўрсатади. Бундан ташқари, аудитор томонидан ёритишларнинг мувофиқлиги ва мослигига баҳо беришига таъсир кўрсатади.

Истиқболли молиявий ҳисоботнинг бир ёки ундан кўпроқ, масалан алоҳида молиявий ҳисобот каби элементларини текшириш учун келишув тузилганда, аудитор молиявий ҳисоботдаги бошқа таркибий қисмларнинг ўзаро боғлиқлигини кўриб чиқиши муҳимдир.

Агар истиқболли молиявий ҳисоботга жорий даврнинг ўтган вақт мобайнида қандайдир кўрсаткичлар киритилган тақдирда, аудитор ушбу вақт мобайни бўйича маълумот юзасидан муолажаларни қўллаш даражасини кўриб чиқади. Муолажалар вазиятларга, масалан истиқболли даврнинг қандай вақт мобайни тугаганига қараб ўзгариб боради.

Аудитор истиқболли молиявий маълумотдан фойдаланиш тахмини, субъект раҳбариятининг муҳим тахминларининг тўлиқлиги ва истиқболли молиявий маълумот бўйича субъект раҳбарияти масъулиятни ўз зиммасига олганлиги юзасидан субъект раҳбариятининг ёзма тақдимотларини олиши лозим.

Истиқболли молиявий ҳисоботнинг тақдим этилиши ва ёритилишига баҳо беришда, ҳар қандай тегишли қонунчиликка оид ҳужжатлар, меъёрий ҳужжатлар ва касбий стандартлардан ташқари, аудитор қуйидагиларни кўриб чиқиши лозим:

- истиқболли молиявий маълумотнинг тақдим этилиши ахборий тавсифга эгаллиги ва у чалғитишга олиб келишлиги;

- истиқболли молиявий маълумотнинг изоҳларида ҳисоб сиёсати равшан ёритилганлиги;

- истиқболли молиявий маълумотнинг изоҳларида тахминлар мос ёритилганлиги. Субъект раҳбариятининг тахминлари энг аниқ ёки фаразий эканлиги оидин аниқланиши лозим, агар улар ноаниқликнинг юқори даражасига моил бўлган тақдирда, ушбу ноаниқлик ва бунинг натижасида вужудга келган натижаларга сезгирликни мос равишда ёритиш лозим.

- истиқболли молиявий маълумотни тайёрлаш санаси ёритилганлиги. Асос бўлган маълумотнинг жамланиши вақтнинг қандайдир даври мобайнида амалга оширилганига қарамасдан, ушбу санага тахминлар мувофиқлиги субъект раҳбарияти томонидан тасдиқланиши лозим;

- агар истиқболли молиявий маълумотда акс этилган натижалар доира шартларида ифодаланган тақдирда, доирада қуйи бандларни аниқлаш асоси аниқ белгиланганлиги ва доирани танлаб олиш адолатсиз ёки чалғитадиган эмаслиги;

- олдинги давр бўйича энг охириги молиявий ҳисобот тайёрланган санадан кейин ҳисоб сиёсатида содир этилган ҳар қандай ўзгаришлар ушбу ўзгаришлар сабабалари билан ёритилганлиги ҳамда улар истиқболли молиявий маълумотга кўрсатган таъсири.

Истиқболли молиявий ҳисоботни текшириш бўйича аудиторнинг ҳисоботи қуйидагилардан иборат бўлиши лозим:

- (а) сарлавҳа;

- (б) олувчи;

- (в) истиқболли молиявий ҳисоботни солиштириш;

- (г) истиқболли молиявий ҳисоботни текширишга қўлланиладиган

Аудитнинг халқаро стандартлари ёки тегишли миллий стандартлар ёки амалиётга изоҳланиш;

(д) истиқболли молиявий маълумот, ушбу маълумот асосланадиган тахминлар шунинг жумласидан, бўйича субъект раҳбарияти масъул эканлиги тўғрисида таъкидланиши;

(е) истиқболли молиявий ҳисоботдан фойдаланиш мақсадига ва/ёки уни тарқатишни чеклашга, агар бу мақбул бўлса, изоҳланиш;

(ж) тахминлар истиқболли молиявий ҳисобот учун оқилона асос таъминлаши юзасидан салбий ишончнинг таъкидланиши;

(з) тахминлар асосида истиқболли молиявий маълумот тегишли равишда тайёрланганлиги ва у молиявий ҳисоботни тақдим этиш бўйича релевант асосга мувофиқ тақдим этилганлиги юзасидан фикр;

(и) истиқболли молиявий маълумотда қайд этилган натижаларга эришиш юзасидан тегишли огоҳлантиришлар;

(к) муолажаларнинг яқунлаш санаси бўладиган ҳисоботнинг санаси;

(л) аудиторнинг манзили;

(м) имзо.

Аудитор истиқболли молиявий ҳисоботнинг тақдим этилиши ва ёритилиши мос эмас деб ҳисоблаган тақдирда, аудитор истиқболли молиявий ҳисоботни текшириш бўйича ҳисоботда шарҳлар билан фикр билдириш ёки салбий фикр билдириши ёки, ўринли бўлса, келишув бажарилишини тўхтатиши лозим. Бунга мисол тариқасида молиявий ҳисобот жуда сезгир бўлиши мумкин ҳар қандай тахминлар оқибатларини мос равишда ёритмаганлиги келтириш мумкин.

Аудитор бир ёки бир неча аҳамиятли тахминлар энг аниқ тахминлар асосида тайёрланган истиқболли молиявий ҳисоботни тайёрлаш учун оқилона асос бермайди ёки бир ёки бир неча аҳамиятли тахминлар айнан ушбу фаразий тахминларнинг истиқболли молиявий маълумоти учун оқилона асос бермайди деб ҳисоблаганда, аудитор истиқболли молиявий ҳисоботни текшириш бўйича ҳисоботда салбий фикр билдириш ёки келишув бажарилишини тўхтатиши лозим.

Ушбу вазиятларда керакли деб ҳисобланган бир ёки ундан кўпроқ муолажаларни қўллашга тўсқинлик қиладиган вазиятлар текширишга таъсир кўрсатган тақдирда, аудитор келишув бажарилиши тўхтатиши ёки фикр билдиришни рад этиши ва истиқболли молиявий ҳисоботни текшириш бўйича аудиторлик ҳисоботида аудит кўлами чекланганлиги баён этиши лозим.

4. Молиявий ҳисоботни шарҳлаш бўйича келишувлар

Молиявий ҳисоботни шарҳлашдан мақсад, аудиторга молиявий ҳисобот барча муҳим жабҳалари бўйича белгиланган молиявий ҳисоботни тақдим этиш бўйича концептуал асосга мувофиқ тайёрланмаган деб ҳисоблашга асослар тақдим этувчи аудитда талаб қилинадиган барча далилларни тақдим этмаган қандайдир жабҳалар, муолажаларни ўтказиш пайтида аудиторни эътиборини жалб қилганлигини таъкидлаш имконини бериш ҳисобланади (салбий ишонччилик).

Аудитор Бухгалтерларнинг халқаро федерацияси томонидан чоп этилган “Малакавий бухгалтерларнинг ахлоқий кодекси”га риоя қилиши лозим. Қуйидагилар аудиторнинг касбий масъулиятини белгиловчи ахлоқий тамойиллар бўлиб ҳисобланади:

- (а) мустақиллилик;
- (б) ҳалоллик;
- (в) холислик;
- (г) касбий хабардорлик ва тегишли синчковлик;
- (д) сир сақлашлик;
- (е) касбий феъл-атвори;
- (ж) техникавий стандартларга риоя қилиш.

Аудитор, молиявий ҳисоботда муҳим нотўғриликларни вужудга келтириши мумкин бўлган вазиятлар мавжудлигини тан олган ҳолда, шарҳлашни касбий ишонмаслик нуктаи-назаридан режалаштириши ва ўтказиши лозим.

Шарҳлаш бўйича ҳисоботда салбий ишончлиликни билдириш мақсадида хулосаларни шакллантиришга имконият яратиш учун, аудитор асосан сўровнома ўтказиш ва таҳлилий муолажалар йўли билан етарли бўлган тегишли далилларни олиши лозим.

“Шарҳлаш кўлами” атамаси шарҳлаш мақсадига эришиш учун мазкур вазиятларда бажарилиши лозим бўлган шарҳлаш муолажаларига тааллуқли. Молиявий ҳисоботни шарҳлашни ўтказиш пайтида лозим бўлган муолажалар, аудитор томонидан халқаро стандарт талаблари, тегишли касбий идоралар, қонунчилик ва тартибга солувчи идоралар ва, керакли жойларда, шарҳлаш бўйича келишув шартлари ва ҳисобот бўйича талабларни ҳисобга олган ҳолда белгиланиши лозим.

Бошқа аудитор ёки эксперт томонидан бажарилган ишдан фойдаланишда, аудитор бундай иш шарҳ ўтказиш мақсадларига мос равишда эканлигига ишонч ҳосил қилиши лозим.

Аудитор шарҳлаш бўйича ҳисоботни тасдиқловчи далилларни тақдим этишда муҳим бўлган жабҳаларни ва шарҳ халқаро стандартга мувофиқ ўтказилганлигини тасдиқловчи далилларни ҳужжатлаштириши лозим.

Аудитор шарҳнинг аниқ тавсифи, муддати ва ҳажмини белгилашда мулоҳазани қўллаши лозим. Аудитор қуйидаги жабҳаларга риоя қилади ва фойдаланади:

Аудитор муҳимликни худди молиявий ҳисоботининг аудити бўйича фикр билдирилганидек каби кўриб чиқиши лозим. Шарҳ ўтказишда аудитга нисбатан аниқлаб бўлмаслик тавақалчилигининг даражаси катта бўлишига қарамасдан, нима муҳим деган мулоҳаза тақдим этилган ишончлилик даражасига мутаносиб ҳолда эмас, балки аудитор тақдим этадиган ҳисоботга асос бўлган маълумотга ва ушбу маълумотга асосланадиган шахслар эҳтиёжларига мутаносиб ҳолда чиқарилади.

Аудитор шарҳнинг тавсифи, муддати ва ҳажмини белгилашда амал қиладиган жабҳалар

ўтган даврларнинг молиявий ҳисоботи бўйича ўтказилган аудитлар ёки шарҳлар натижасида олинган ҳар қандай билимлар

аудиторнинг бизнес, жумладан субъект ўз фаолиятини амалга ошираётган бухгалтерия ҳисоби тамойиллари ва тармоқ амалиёти тўғрисидаги билими

субъект бухгалтерия ҳисобининг тизими

субъект раҳбарияти мулоҳазасининг алоҳида масалаларга таъсир кўрсатиш даражаси

операциялар ва ҳисобварақлар қолдиқларининг муҳимлиги